

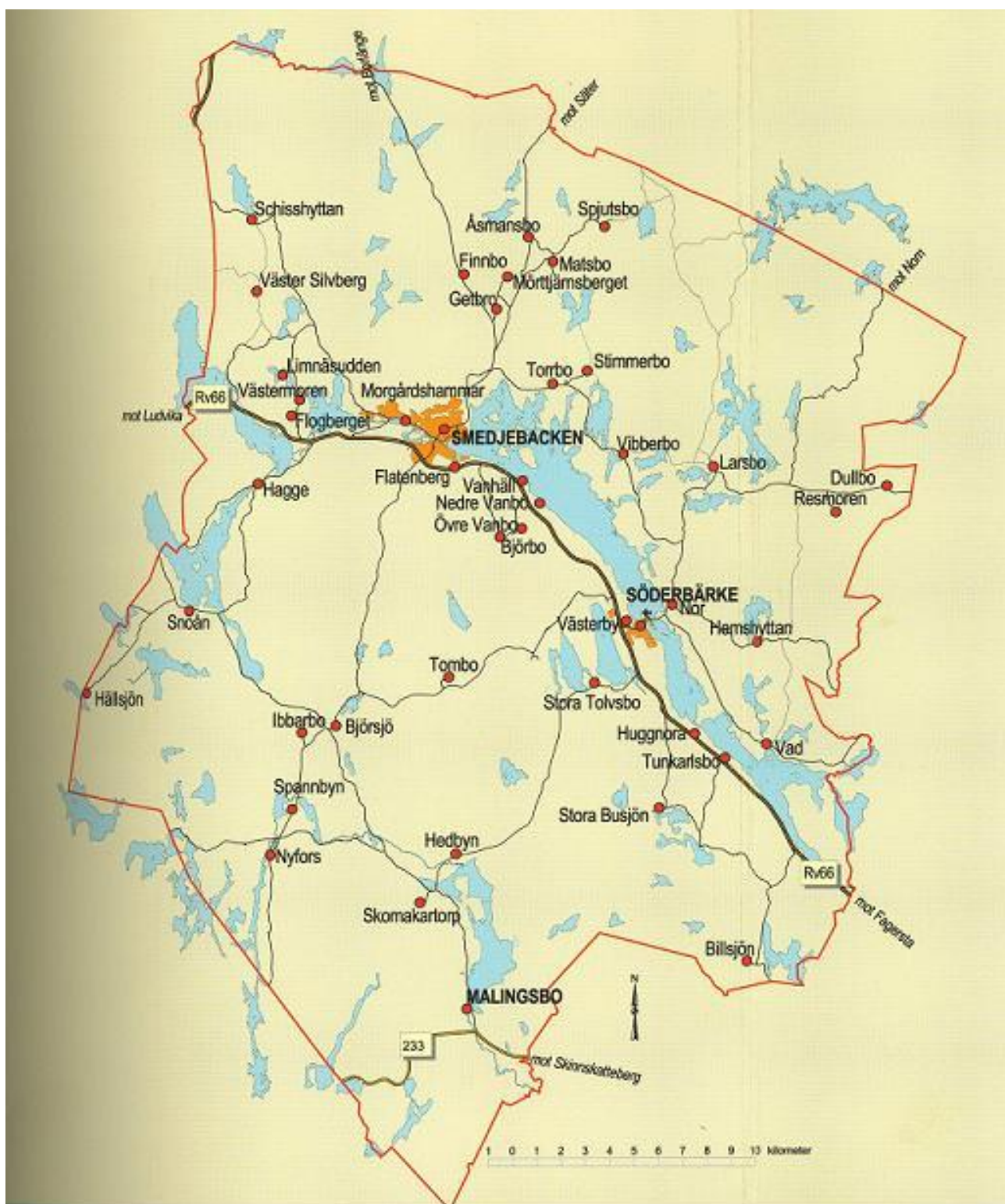
Skogsfinsk kolonisation och gruvdrift i en bergslagsbygd

Skomakartorp Malingsbo 1992. Foto Christina Norlander
Gården uppges som den äldsta i byn Källan, där det 1629 bodde två skattlagda finnar.
Den enda f.d. Finngård i kommunen som inte har ägts av Domänverket.

Christina Norlander

7,5-poängskurs
Skogsfinnarna i Skandinavien
Mälardalens Högskola
HT 2009

Kulturhistoriska platser i Smedjebackens kommun¹

¹ Gunnarsson 1992:10

Inledning

Uppsatsen ingår i min fortsatta kartläggning av finnskogsområdena i Norrbärke- och Söderbärke socknar. Nuvarande Smedjebackens kommun i Västerbergslagen.

En stor anledning till att jag valt detta ämne är att det skrivit så lite om skogsfinnarnas inflyttning i kommunen.

Författarna till källmaterialet

Abraham Abrah:son Hülphers direktör, svensk musikskriftställare, topograf och genealog, född den 27 november 1734 i Västerås, död den 24 februari 1798 i Västerås. Hans dagbok över sin resa i Dalarna är en rik källa att ösa ur.

Richard Broberg folklivsforskare tidigare verksam vid Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, räknas som en av landets främsta kännare av Värmlands folkliga kultur. Han föddes 1910 i Östmark i norra Fryksdalen

Helge Forsell fick tillsammans med Einar Andersson i uppdrag 1973, med anledning av sammanslagningen av Söderbärke och Smedjebackens kommuner, att ge ut en historik skrift över Bärkebygden. Det blev 2 böcker.

C A Gottlund En av de tidiga folklivsforskarna i finnskogarna i Sverige var Carl Axel Gottlund, även kallad för *Svedjefinnarnas apostel*, verksam för andlig odling bland svedjefinnarna. I etnografiskt syfte företog han 1817 en resa i Dalarna och 1821–1822 en vandring i Värmlands finnskogar och fann befolkningen där i ett högst uselt och eländigt läge

Erik W Höjer var f.d. generaldirektör som gjorde en studie av den äldre utvecklings-processen hos en gammal jordbruksbygd i Bergslagen.

Lars Olof Lagerqvist, född 8 februari 1929 i Stockholm, är en svensk historiker och författare. Han var tidigare chef för Kungliga Myntkabinettet och är fortfarande delvis verksam där. Lagerqvist har skrivit en lång rad böcker

Herman Lindqvist, född 1 april 1943 i Stockholm, är en svensk författare, journalist och populärhistoriker. Lindqvist har arbetat som utrikeskorrespondent i bland annat Tokyo, Madrid och Paris och även skrivit kåseriböcker om tillvaron där. På senare år har han framför allt varit uppmärksam för sina populär-historiska TV-program samt bokserien *Historien om Sverige*, som sålt i stora upplagor.

Kari Tarkiainen gjorde karriär inom arkivväsendet både i Sverige och Finland; från 1971 i olika reposer knuten till Riksarkivet i Stockholm, där han var förste arkivarie 1978-82 och 1984-92 samt arkivråd 1992-96. Han avslutade sin yrkesbana som riksarkivarie, generaldirektör för arkivverket i Finland 1996-2003.

Kjell Wadfors är släktforskare och har reskrivit de tidiga domböckerna för Grangärde, Norrbärke och Söderbärke socknar. Vilka han sammanställt i byalängder.

Väster-Silfbergscirkeln som bestod av Benny Eriksson, Gunnel Eriksson, Tore Eriksson, Lisa Norman, Charlotte Olsson. Göran Olsson, Karl-Erik Olsson och Bengt Persson. Vilka under åren 1987-1990 arbetade med kartläggning av torp och befolkning i WesterSilfbergs området.

Skogsfinsk kolonisation och gruvsdrift i en bergslagsbygd

Vid den tidigare kolonisationen i Västerbergslagen som bedöms ha skett under Gustaf Vasas tid anses människorna till största delen ha kommit söderifrån, från Malma socken (Köpingstrakten) och Mälardalen, men även från Tuna socken.

Vid den stora skogsfinska invandringen, cirka 1590-1640, hörde Västerbergslagen, de stora finnmarkerna i Nås, Gränges och Grangärde samt trakterna däromkring naturligt ihop med Västmanlands finnbygd. Detta krävde åtgärder från myndigheterna. Biskopen i Västerås stift fick därför i uppdrag att förse församlingarna med tvåspråkiga präster som kunde predika på svenska och finska.

Utvecklingen i bygden har skett tack vare tillgången på mineraler, vattenkraft och skog. Så långt man kan följa mänsklig odling i trakten har tillverkning av järn (stål) varit ett kännetecken. Kombinationen bergsman – bonde var utmärkande för denna bergslag och detta har präglat allmogen ända fram till 1800-talets mitt.

Inte förrän i början av 1700-talet förekommer bygden i litteraturen och det beror på dess geografiska läge. Flera reseskildrare under 1700-talet såsom Carl Linné och Johan Adelswärd besökte aldrig Västerbergslagen. Inte förrän Abraham Abrah:son Hülphers 1757 gjorde sin resa i Dalarna. Då besökte han systematiskt varje socken och i hans dagbok kan vi läsa om iakttagelser, uppteckningar från intervjuer.

Dock fanns det en person före Hülphers, nämligen Carl Linnés lärjunge Anders Tidström. Han vandrade genom Norrbärke och var en ivrig upptäckare som fyller sin ryggsäck med prov på bergarter och andra prylar från naturen, osäker om det var nya upptäckter han gjorde. I Silfhyttan studerade han intresserat en kvinna som färgade garn, han noterade allmogens dialekter samt noterade namnen på de växter som ansågs bota sjukdomar. I Stolln var han nere i gruvan och i Schisshyttan studerade han Carl Fredrik Cronstedts mineralsamling.

Det är detta område som jag bestämt mig för att studera närmare.

Västra Silfbergs gruvor med hyttor anses av både historiker och fackmän inom bergsvetenskapen vara Sveriges äldsta Silvergruva, möjligen redan på 1100-talet.

Gustav Eriksson Vasa valdes i Mora 1521 till Dalarnas hövitsman och kröntes till kung 1528. Han fick 1544 vetskap om att bergsmännen i Östra Silvberget genom sin brytning utvunnit silver. Enligt tidens uppfattning hörde silvergruvor till Kronan. Bergsmännen som framställde silvret ålades att överlämna silvret till Kronan mot en ersättning i pengar. År 1552 beslöt kungen att Kronan skulle medverka i brytningen för att få bättre kontroll och lät 1552 han uppföra Vester Silfbergs Gård.²

Gustav skrev 12 januari 1554 till sin fogde Hans Petterson vid Västra Silvberget i Dalarna. Vår gunst etc. vi har förstått av din skrivelse hur mycket gruvved, item stockar, bräder, tjära och kol som du nu i vinter till hjälp genom din befallning har fått (levererat) till Väster Silfberget.

För detta fick fogden betalt samt pengar till mera inköp. Virke behövdes också till att bygga "nödtorftiga" byggnader vid berget, fram tills de hittat en bra plats att uppföra permanenta byggnader på. Troligen menade de Kronogården. Under tiden så skulle man undersöka om det gick att komma över flera gårdar däromkring.

År 1559 flyttade fogden till det nygrundade samhället Västra Silvberget vid det avlägsna och svårtillgängliga Stollberget som under 1500-talet var kungsgård och administrativt centrum

² Lagerqvist och Lindqvist 1999:45

för Vester Silfbergs Gårds län. Området omfattade 1575 hela Västerdalarna, Västerbergslagen, Norberg, Skinnskatteberg samt skogsfjärdingarna i Våla och Malma socknar. Detta blev fogderiets centrum. Platsen låg praktiskt till då skatteuppbörden till största delen utgjordes av ved och kol från Västerdalarna. Veden och kolet var oundgängliga för gruvdriften. Fogdens uppgift var i första hand att redogöra för uppbörden och då gårdsfogde saknades leda arbetet på platsen.

År 1607 den 16 dec. utfärdade Carl IX ett brev där det står att alla undersåtar i:³

Vester Sölf och Jern Bergslagen som har lust att uppta och röja torpställen på kronans egendom och uppta hyttor och hammare- eller osmund smedjor skall få sex skattefria år. Och som det står "att ingen skall hava makt att göra samma nybyggare, på samma plats och röjning, något hinder, utan de skall njuta och behålla samma plats för sig och sina efterkommande till ewardelig egendom".

Nu blev det inte så. Genom många uppsplitande och ekonomiska processer fick alla torparna till slut lämna sina hemman. Alla utom en, torparen Anders Jonsson⁴ i Grufrisets 12, Torpet.

Helge Forsell nämner Bergsordningarna⁵ som är en samling lagar och förordningar om bergsväsendet, som utkom från trycket 1736. Där finns bland de allmängiltiga lagarna några som är riktade till Västerbergslagen (eller som den också kallades Wester Jernbergslagen) och avser de speciella förhållandena som uppstått kring det "elaka" järnet.

Den 10 mars 1611 utfärdade Gustaf II Adolf ett Privilegiebrev för Anders Jonsson Sågmäster och sonen Olof Andersson "att bygga en hytta i Skissebäck". En annan son Hemming Andersson blev en framgångsrik byggmästare. När bebyggelsen var som störst i Gruvberget fanns ett 30-tal torp.

Området bestod av Gårdmyragruvan - Silfberg - Stollen - Dambergsfältet - Svarbergsfältet - Lustigkulla - Schisshyttan.

Vid en snabb titt på Häradsekonomiska kartan så finns en plats vid namn Dambergs-sveden. Och enligt uppgift skall Dambergsgruvan ha hetat Finngruvan från början.

Gemensamt för alla svedjefinnar/skogsfinnar i Sverige var deras utmärkande näring, svedjebruket. I motsats till västfinnarna som under medeltiden och 1500-talet hade spritt sig i stor mängd till Uppland, Västmanland och Dalarna där de arbetade med bergshantering. Visst bedrevs det svedjeodling på medeltiden men det vara bara liksom jakt, fiske och hampodling en sidonäring.

Under Sveriges stormakt ca 1620-1718 var folk fattiga, vi hade inte särskilt mycket pengar. Men vi hade koppar och järn. När de holländska industri- och finansmännen samt ett tusental valloner och andra skickliga finansmän flyttade in kom en snabb och kraftfull modernisering av gruvdriften.

Sverige levde på bergshantering, exporten av kanoner och 70 procent av världens stångstål, samt tjäran till världens flottor av trä. När man tänker på dessa enorma mängder ved, kol, tjära och andra träprodukter som togs fram kan man undra om det fanns någon skog när skogsfinnarna kom till Västerbergslagen. Skogs- och kolåtgången i närheten av de större gruvorna och bruken var så stor att de lätt blev kalhuggna. Nämnas kan det kungliga mandat och den skogsförordning som kom 1647 och 1664 med förnyat förbud mot att fälla

³ Väster-Silfbergscirkeln 1999:1

⁴ Född omkr 1570 i Övre Starbo, sonson till Anders Finne i Finntorpet Övre Starbo. Han var även kallad "Sågmäster".

⁵ BergsOrdningar är en samling af Kongl. Förordningar och Rescripter samt andra Statuer rörande Bergverken och deras Hushållning. Info finns på <http://jernkontoret.se>

eller skada så kallad fruktbärande träd såsom ek, apel, bok mfl. Skogsförordningen gav föreskrifter om hur allmanningarna inom socknar och härader skulle vårdas.

De finnar som bosatte sig i Väster Silfberg kan inte ha varit svedjefinnar därför att mycket skog gick i åt till gruvdriften och inget fanns kvar för svedjande. Nämnas kan att det som vi läst om i våra läroböcker att man eldade i gruvorna och hällde över vatten för att malmen skulle spricka, är felaktig. Det man minst av allt ville ha i gruvan var just vatten.

Hur tänkte myndigheterna när skogsfinnarna lockades till egentliga Sverige och den stora tillgången av svedjemarker? Fick de en fingervisning om vilka områden de skulle undvika p.g.a. bristen av skog?

Kari Tarkianen nämner i sin bok landshövdingen Gustaf Duvalls jordrevison under 1663-1664 som ger besked om en del finntorp där nämns i särskilt avsnitt för Gränges socken att det framkommer i jordeboken 8 finska bosättningar i Norrbärke 1663.

Schisshyttan eller Hemmings

Karl IX:es frihetsbrev.⁶

Konungs Carls bref af den 16 December 1607, om frihet för dem som wille bygga hyttor och Osmunds-smedjor på dess och Kronones grund i W Silf- och Jernbergslagen; Konung Gustav Adolf af den 10 Martii 1621 för Olof Andersson och Anders Sågmästare på en hytta eller masugn i Skissebäck, andre at förtiga.

V:a Silfbergs gård var en Kungsgård och den besöktes ofta av Johan III och Gustaf Adolf.⁷

Traditioner som ännu äro och äfwen antecknade finnas om Carl IX:es flitiga besök och ifwer vid verkets drift; Ibland annat är ock huru en utländsk konstmästare, i Högb: te Konungs egen närwaro, skulle släppa åstad en nybygd wattukonst, men fick henne ej at gjöra werkan, derföre at den gamla Byggmästaren Stora Hemming, i harm för det han blifwit afsatt, borat små hol på sättarena eller pumpstockarna hwilket; den förre ej blef warse: huru detta blifwit tilskrifwit trolleri och Hemming fått belöning för det han skulle gjöra igen eller sätta konsten tillrätta, hwilket han ock gjorde med pinnars islående under gudstjensten Påskdagen”.

Omkring år 1629 fick Greve Jacob De La Gardie, genom gåvobrev från Drottning Christina, Silfberget med alla intäkter, samt åtta års nyttjanderätt och med full skattefrihet.

En hytta uppfördes 1643 av den "skälmaktige konstbyggmästaren" Hemming Andersson, den sk Hemminghyttan. Han bodde ungefär vid Norrgruvans torp och kallades på 1700-talet för Hemmingsbo. Ur Grufe- och Bruksrelation år 1694.⁸

Hemmings- eller Schisshyttan är uppå gammal grund år 1643 uppbyggd av Hemming Byggmäster, ligger under Ludvika Bruk på Grufrisets ägor, där ännu till finnande nödtorftig skog.

Byggnaderna var byggda av malm, men rutnade sönder eftersom malmen innehåller kisel och kristaller.

I området kring Starbo Bruk, Schisshyttan och Väster Silfberg bodde många finnar vilket man kan läsa i husförhörslängderna och skriften Torp och Torpare. Om dessa var Skogs(svedje)-finnar som förlorade rätten att svedja och blev duktiga i bergshantering är

⁶ Väster-Silfbergscirkeln 1999

⁷ Lundh, 1931:197

⁸ Väster-Silfbergscirkeln 1999:11

svårt att belägga. Vad man kan konstatera är att Anders Finne i Finntorpet var stamfar till de flesta.

Det område jag beskrivit hörde till Norrbärke norra socken och var ett viktigt område för Sveriges försörjning. Frågan kvarstår om de finnar som bodde här var svedjande finnar som började med bergsbruk för att kunna stanna kvar.

Det geografiska området

Som fortsättning vill jag göra kort beskrivning av Norrbärke södra och Söderbärke socken. Här fanns skogen kvar och förutsättningarna för svedjande fanns under en kort period.

Richard Broberg nämner i sin bok att efter 1620-talet skall de västra och östra bergslagsbygdernas finnbosättningar ha börjat i området mellan Ljusnarsbergs-trakten i väster och Gamla Norbergs bergslag i öster.⁹

Tidskillnaderna är emellertid icke stora, endast ungefär ett decennium, till de första bebyggelserna i Söderbärke-Malingsbo (Sången, Järsjöboda m.fl.) och Norrbärke (Kittlingsberg, Ibarbo m.fl) med nedsättningstider mellan 1610 och 1620.

En stor grupp finntorp är upptagna långt senare eftersom spridningen av finnar till Skinnskatteberg märks först på 1630-talet.

Svedjebruket krävde stora skogsarealer. Därför kom finnbyarna att ligga i gränstrakterna mellan olika socknar och ganska jämt spridda över stora områden. Endast ett mindre antal gårdar fanns i varje by. De mest typiska byggnaderna var pörtet eller rökstugan - en bostad utan fönster och skorsten, rian - där säden torkades - samt bastun. I slutet av 1700-talet började pörtet förses med fönster och skorsten och blev en sk svenskstuga. Inga pörten är bevarade i Västerbergslagen. Dock finns två bevarade Rior, en på ursprunglig plats i Talltorp och en på Norrbärke Hembygds gård.

Rian i Talltorp. Foto kultursekr. Pia Hilborn, Smedjebacken¹⁰

⁹ Broberg 1980:24

*Torkria som flyttats från Finntorpet
Aspmoren till Norrbärke Hembygdsgård.
Foto: Christina Norlander 2009*

En omsvängning i myndigheternas syn på skogen, ca 1640, medförde att invandringen avtog. Då bergshanteringen växte och skogen behövdes bl.a. till gruvorna ansågs svedjebruket efter en tid som skogsskövling. Genom lagar och skogsordningar begränsades svedjandet. All skog, utom strax intill byarna, tillhörde kronan och den arrenderades nu ut till bruken mot en viss avgift.

Finnarna, som bodde i dessa skogar, blev i de flesta fall och av olika skäl, skyldiga att kola åt bruken och blev snart beroende av bruken. I många fall övergick finntorpen i brukens ägo. Ett fåtal lyckades behålla sin självständighet och ibland skapa sig en ställning.

Norrbärke socken

Många frågor finns beträffande finnbosättningarna och de finska släktnamnen i Smedjebackens kommun. Av någon anledning stannade inte Gottlund här på sin resa 1817, han bara passerade. Han skriver i sin dagbok:¹¹

Smedjebacken som liknade en stad. Der efterfrågade man mitt pass. Bergmästare Hülphers kom kort efter mig hit från Ludvika Bruk - ett ganska stort Järnbruk. Jag hade haft en gumma som skjutsade mig hit, men härifrån fick jag en riktig skinkmärr, som haltade på ena bakfoten, så den icke vågade sätta den till marken. Men skjutskarlen piskade den obarmhertigt, ty han visste icke hvad säckarne vägde, hvaruti jag förvarade mina mineraler; och hvilka jag alltid sjelf, ensam, lyftade från den ena skjutskärran till den andra, på det ingen skulle komma underfund med det tunga innehållet. Däraf kom att hesten tröttnade 11/2 fjerdedel på denna sidan om Vesterby, uti en by benämnd Stensby, hvarest jag fick mig en god häst och en kurerkärra, hvarmed jag framkom ända till Vik.

Norrbärke Dombok Anno 1696 den 20 februari:¹²

Ransakades öfver nybyggen;

1. Saxeberget är blifvet 1684 skattlagt, kallas Saveh
2. Hellsjön, Pehr Olsson Pick, åhr 1684 skattlagd
3. Slogberget, Matts Olsson¹³ skattlagt 1676, Matts Seffredsson byggt sig ett litet torp på byns ägor.
4. Hans Pehrsson Spåre åhr 1676 skattlagd

¹⁰ Rian besöktes under Finnsams konferens 2002. Den var då sned och vind och träd växte tätt intill den. Genom påtryckningar från Finnsam ansökte Kulturförvaltningen om medel hos Länsstyrelsen, som beviljades och rian räddades.

¹¹ Gottlund 1817:381

¹² Kjell Vadfors renskrivna domböcker

¹³ Matts Olsson född i Starbo och ättling till Matts Finne i Finngården. Se min utredning om Slogberget/Sporrberget 2002

Bland de första byar, som nämns som finnbyar i Norrbärke, var Söndagsbyn, Ibbarbo och Kittlingsberg. Finnarna skattades den 12 oktober 1629 på följande torp: Ketslingebärg, Ibbarbo, Bredsjö, Närsjön och Aflången (1 3/4 hemman). Mot slutet av 1630-talet hårdnade situationen för finnarna. Landets egna inbyggare, i skogstrakten, menade att finnarnas svedjande gjorde intrång på deras rättigheter och att tillgången av timmer, ved och träkol, till gruvorna och bruken, ej kunde tillgodoses. Därför tillkom en kraftig beskattning för finnarna.

Enligt Hülphers dagbok 1757:¹⁴

Finnar hava också nedsatt sig på dessa skogar, mer är redan förändrade, såsom i de flesta finnmarker. Dessa sk finnar utgör nu 57 hushåll och bor 1 á 2 1/2 mil i meter från kyrkan. De är kolare under Björsjö hytta. Finnarnas sk svedjande fanns även förr här på skogarna. Hushållningen mm i denna finnmark är nog lika med Sätters och Gagnefs socknar. Härifrån säljes årligen finnvaror, fågel, rovor mm. Pärtor köptes förr ifrån finnmarken och nyttjades i stället för ljus, men detta har, i avseende till olydiga händelser i socknen upphört.¹⁵

Citat Ur Norrbärkes äldsta historia av Erik W Höjer:

Jordeböckerna med den årliga räntan avslöjar att Norrbärke som tillhör Stimmerboåns vattenområde - med något undantag - under större delen av 1500-talet tillhört Tuna socken nästan ned till mynningen i Barken, där den säkerligen mycket gamla söderbärkebyn Vibberbo tagit hand om vattentillgången och byggt hytta, ovisst när.¹⁶

Vi vet att man länge ansett att Tuna och Malma socknar i gammal tid mötts i Norrbärke. Men vi vet också att socknarna hade stort intresse av att lägga under sig stora områden för svedjebruk, ved- och kolfångst och så småningom också av bosättningar.¹⁷

Alla finnbygder i norr (Norbo finnmark) och i söder (Björsjö hemman och torp) är redovisade i jordeböckerna först under 1600-talet, med eller utan skatt. Området mellan Tunaberg och Norrbärke, vid Jernsjön och Gessberg, var redan på 1400-talet känt för sina järngruvor.¹⁸

Söderbärke socken

Bygderna kring Bysjön och Barkensjöarna har haft en bofast bondebefolkning, redan innan bergshanteringens män inledde sin verksamhet. De gamla jordbruksbygderna är koncentrerade runt de centrala sjöarna, och det är först mycket senare som de närliggande skogsmarkerna befolkas. Sist kom finnarna. I slutet av 1500-talet och början av 1600-talet koloniserar finnarna från Hedemora, Norberg och Ramsberg socknar, de högre belägna skogsmarkerna.

Bärkebygd Nr 1, Helge Forsell:¹⁹

Av kamerala handlingar framgår att det 1630 fanns finnar i Billsjö, Sångan, Djurlången och Bisen. Att dessa inte var nyinflyttade framgår av att de redovisade upp till två tunnor utsäde på sina svedjeland. 1642 års jordebok bokför även finsk bebyggelse i Jersjökälla (Källan) samt för Norrbärke i Kitslingberg, Ibbarbo, Bredsjön, Närsjön och Avlången. Något senare omnämns finsk bebyggelse i Flatnan, Tolvsboberg och Snöån. Den utbredda bosättningen, som 1630-års skattnings tyder på, gör att man kan ifrågasätta om ej en betydande finninvandring verkligen förekommit under 1620-talet.

Fyra finnar i Flatnan hade bosatt sig på Tolvsbo bys enskilda skattejord men kunde inte drivas därifrån då man uppvisade Gustav Adolfs tillstånd av den 22/3 1627. Åborna i Jersjökälla uppvisade brev av befallningsman Anders Lookman av den 13/10 1629 att deras förfäder var

¹⁴ Hülphers 1910:506

¹⁵ Pärtorna orsakar eldsvådar.

¹⁶ Höjer 1975:115:15

¹⁷ Höjer 1975:119. Detta medförde en del tvister.

¹⁸ Höjer 1975:120

¹⁹ Forsell 1977:83

bosatta där vid den tiden. I Bisen uppgav man att deras förfäder flyttat dit på Karl IX:s tid. Om deras minnesgodhet ej svek dem skulle det betyda tiden före 1611.

Vidare berättar Hülphers år 1757 om Söderbärke.²⁰

Finnmark kallas ännu den västra trakten av socknen, som lyder under Billsjön, Malingsbo, Storklångs och Nyfors. Finnar har även i äldre tider nedsatt sig på dess skogar, men de är nu bortblandade och till nation förändrade, att föga mer än namnet är övrigt. Inga pörten finnes mer i nejden. De äro nu kolare under bruken. Däromkring är även Bergsmans-hemman. I gamla jordeboken står antecknat 12 finnar och 4 nybyggen i denna socken.

I allmänhet anmärkes at Sockenboerne merendel wälmående, utom de Bergsmän som kunna sägas wara förmögne. Klädedrägten är ibland de sednare hederlig ock kostsam, så i sidenkoffor m.m. för Qwinfolken, som fina klädes-råckar ibland Karlarne till helgens bruk m.m. Det mästa, som Sokne-boerne behöfwa til sina hushåll, uphandlas i Hedemora marknad om wintern. Någon del tages dock af Westerås och Köpings Borgerskap, som här idka handel. Borås-boer besöka äfwen orten med sina waror; utom dess handla många Sokne-boer spanmål af den, om wintern hitkommande Allmoge.

Malingsbo socken

I början av 1600-talet blev detta området starkt invaderat av finnar och det är först nu som det blir befolkat. På 1610-talet fanns ett nybygge vid Bisen och senast 1614 fanns det finnar bosatta vid Sången, Djurlången och Söndagssjön. År 1629 *skatteläggs "de finnar som i många år hade bodt"*, Märten ved Kiälla, Mats ved Djurlången, Jon ved Sången, Pehr ved Bisen. Det var fortfarande en isolerad bygd, långt mellan grannarna och snart inskränktes rätten att svedja. Skogen var viktig råvara för gruvdriften, finnarna blev bundna vid bruken som kolare, de blev försvenskade och fick andra levnadsvillkor.

Till Malingsboverken tillhörde ett stort skogsområde, antagligen en allmänning som mot re-kognisationsavgift upplåtits åt bruksägarna. På dessa skogar svedjade och byggde finnarna sina torp. Efter de sex friåren skattlades torpen. Snart uppstod tvister mellan svedjebuket och bergsbrukens intressen och finnarna fick livnära sig på kolning, körning m.m. Det fanns dock några driftiga finnar som klarade sig rätt bra mot bruken. Successivt övertog bruken, av olika anledningar, dessa hemman. Den största anledningen kan ha varit att finnarna blev så skuldsatta hos bruken att de helt enkelt fick lämna ifrån sig hemmanet, en del fick kanske bra erbjudande och sålde. Till sist ägde Malingsbo bruksägare 96 procent av socknens nuvarande areal. De återstående 4 procenten fortsatte att tillhöra nybyggarna och deras ättlingar.

På 1670-talet sökte ett par bergverksmän, Christoffer Geijer och David Kohl, privilegium av Bergskollegium att driva klingsmide och stångjärnsbruk vid den stora forsen vid sjön Klotten. De sökte också att få bygga masugnar, både här och vid Långvattenforsen. Men de fick mothugg, för vid Norra Bredsjön hade skattefinnen Klement Danielsson och fyra andra rika finnar, Marcus Matsson i Avlången, Henrik och Mats Olsson från Bredsjön sökt och fått Bergskollegiums privilegium att bygga masugn. De gillade inte konkurrensen om skogarnas kol och gruvved, så de överklagade. Kohl och Geijer fick riva sin redan påbörjade masugn i Nyfors och nöja sig med en stångjärnsmedja. Finnarnas masugn i Norra Bredsjö lades ned 1875.

Mycket mer finns att berätta om skogsfinnarna i Smedjebackens kommun.²¹ Avslutningsvis kan jag konstatera att finnarna skattade i Osmundjern och inte i råg. En stor händelse för bygden var under 1700-talets senare del, var tillkomsten av Strömholms kanal, vilken gav stora möjligheter vid export av varor till kontinenten.

²⁰ Hülphers 1910:483

²¹ I följande skrifter har jag kartlagt en del områden: Nordlander 2000, 2002a och 2002 b

Avslutning

När jag skrev min bok om Skogsfinnar i Smedjebackens kommun var jag ivrig över att kartlägga alla finska bosättningar i kommunen. Jag var också okunnig i att det var 2 sorters finnar som kom hit. Detta misstag har jag försökt rätta till i denna avhandling. Men ju mera man söker ju flera frågetecken finner man.

Savolaxarna var inga jordbruksarbetare eller arbetskraft i gruvorna, men fanns det undantag? Blev de tvingade att välja ny näring för att kunna bo kvar eller valde de att flytta till platser där de fick svedja?

Christina Norlander
0240-754 25 eller 070-651 86 54
christina.norlander@telia.com

Otryckta källor

Domboksavskrifter, Kjell Vadfors

Wadfors Kjell, Renskrivna utdrag ur renoverade Domböcker, mantalslängder och konstruerade byalängder för Norrbärke och Söderbärke. 1990-talet

Väster Silfbergs Vänner <http://web.telia.com/~u80701441/Publikationer/>

Tryckta skrifter

Norlander, Christina *Skogsfinnar i Smedjebackens kommun*, 2000

Norlander, Christina *Försök till beskrivning av Slogberget med Sporberget/Sporrberget i Norrbärke socken och dess finnbosättningar*, 2002a

Norlander, Christina *Utredning om 3 Talltorp i Norrbärke och Söderbärke socknar*, 2002b

Tryckta källor

Abrah:son Hülphers, Abraham. *Dagbok öfwer en resa igenom de, under Stora Kopparbergs höfdingedöme lydande lähn och Dalarne 1757*, 1910

Broberg Richard. *Finntorpen i Dalarna, 1726*

Broberg Richard *Finsk invandring till mellersta Sverige : en översikt från medeltiden till 1600-talets slut*, 1980

Forsell, Helge: *Bärkebygden. Ur bygdens historia till mitten av 1800-talet*, Smedjebacken 1977

Gottlund C.A, *Dagbok öfver dess Resor på Finnskogarne år 1817*. Falun 1984

Gunnarsson, Ann-Marie *Bygden Berättar. Kulturmiljöer i Smedjebackens kommun*, 1992

Höjer, Erik W *Ur Norrbärkes äldsta historia*, Smedjebacken 1975

Lagerqvist, Lars O och Lindqvist, Herman: *Den svenska skogens historia*, Stockholm 1999

Lundh, Jacob Reinh., *Om Westra Silfberget i Norrbärke : Akademisk avhandling år 1755* Ingår i blad för Bergshanteringens vänner. Utgiven av Disponent Herman Sundholm, Djursholm 1931

Tarkainen, Kari: *Finnarnas historia i Sverige 1. Inflyttarna från Finland under det gemensamma rikets tid*, Stockholm 1990

Väster-Silfbergscirkeln: *Torp och Torpare under Starbo Bruk Schisshyttan och Väster Silfberg*, Söderbärke 1991